Български език / Bulgarian Language 72 (2025), 2, 100–103
Print ISSN: 0005-4283, Online ISSN: 2603-3372
doi: 10.47810/BL.72.25.02.09

РЕЦЕНЗИИ И ОБЗОРИ / REVIEWS AND SURVEYS

Мария Мицкова. Българският език и неговите диалекти през погледа на възрожденския книжовник

Пловдив, Университетско издателство „Паисий Хилендарски“, 2024, 405 стр.

Резензията представя монографията на Мария Мицкова, в която се проследява зараждането и развитието на филологическото знание за българските диалекти през Възраждането. Изтъква се ролята на труда в проучването на приноса на възрожденските книжовници за развитието на българската диалектология, за описанието на българските диалекти, за подчертаването на неделимостта и целокупността на българския език в неговите териториални граници.

Maria Mitskova. The Bulgarian Language and Its Dialects through the Eyes of the Bulgarian Renaissance Writer

Plovdiv, Paisii Hilendarski University Press, 2024, 405 pp.

The review presents the monograph by Maria Mitskova, which traces the emergence and development of philological knowledge of Bulgarian dialects during the Bulgarian Renaissance. The role of the work in the study of the contribution of the writers of the Bulgarian Renaissance to the development of Bulgarian dialectology, to the description of Bulgarian dialects, to the emphasis on the indivisibility and integrity of the Bulgarian language within its territorial borders is emphasized.

Рецензията представя монографията на Мария Мицкова „Българският език и неговите диалекти през погледа на възрожденския книжовник“. Проучването има за цел да се проследи зараждането и развоят на българското филологическо познание за диалектите в периода от 20-те години на XIX век до Освобождението. Въпреки че немалко учени са разглеждали отделни въпроси по тази проблематика, досега не са правени цялостни изследвания за българските говори с оглед на историята на българската диалектология.

Както е известно, втората четвърт на XIX век се очертава като период, в който българската интелигенция трябва да реши фундаментални въпроси, свързани с типа образование (килийно или светско) и формирането на книжовния език (на основата на традиционния език или на говоримия български език). Във връзка с обсъждането на въпроси, свързани с езиковото стро-

ителство, възниква интерес към диалектите като основен източник за формирането на новобългарския книжовен език. Интересът към родния език се подклажда и от известни учени слависти, което кара възрожденските ни книжовници не само да се вглеждат в народните говори и да ги описват, но и да ги превърнат в изследователско поле.

Появилите се дискусии очертават и актуалните за тогавашното време проблеми, свързани с книжовноезиковото строителство и мястото на диалектите в тези процеси. Проучвайки ги на основата на събран материал, както и на констатациите на авторите в отделни публикации през разглеждания период, авторката систематизира езиковите факти и очертава пъстрата говорна картина на българския език до Освобождението през погледа на възрожденските книжовници.

Монографията се състои от увод, пет глави, три приложения (показалец на лични имена, на географски названия, на разгледаните диалекти и наречия), заключение, библиография, списък на използваните източници и шест диалектоложки карти. В уводната част авторката изтъква целите на изследването, които тя напълно осъществява, а именно: проследява възникването на българската диалектоложка мисъл и началните етапи в процеса на съграждане на българската диалектология; очертава диалектната делитба на българския език и географското разпределение на българската езикова територия; анализира задълбочено опитите за класификация на българските диалекти през разглеждания период, както и фонетичните, морфологичните и лексикалните различия на българските диалекти според наличните описания през Възраждането.

В първа глава „Възрожденски възгледи, представи и разбирания за същността и произхода на диалектите. Дефиниции на понятията език, наречие, диалект“ М. Мицкова се спира на схващанията за произхода на диалектите, изложени в публикации на възрожденските книжовници. Паралелно разглежда и философските и филологическите разбирания за понятията език, наречие, диалект в ранните славистични изследвания, повлияли върху създаването на българската диалектоложка терминология. Втора глава е посветена на разпределението на българската езикова територия, като се започва от най-ранните свидетелства за диалектното разнообразие на българския език; отбелязват се вижданията за двудялба и тридялба на българската езикова територия, както и за границите на българския език. Наред с тези общи въпроси авторката дава описание на отделни български говори. Интересна част от монографията е представянето на призивите и програмите за събиране на диалектен материал в трета глава („Събиране на диалектен материал“), в резултат на които се появяват и фолклорните сборници през третата четвърт на XIX век. В тях са отразени особеностите на отделните диалекти. Отделено е място за ролята и на изследвача, и на информатора в процеса на събирането на данни и описанието на живата говорима реч. Проследени са двете направления при записване на диалектната реч – „правописание по фонетичното начяло“

с въвеждане на отделни графични знаци и използване на традиционния принцип (IV глава „Опити за фонетично записване на диалектни говорни особености“).

Пета глава („Особености на българските говори според описания от втората и третата четвърт на XIX век“) е най-обемната и най-значимата с оглед на поставените цели. В нея се открояват особеностите на българските говори на отделните езикови равнища (фонетично, морфологично и лексикално) според описанията на възрожденските книжовници от втората и третата четвърт на XIX век. След задълбочен анализ авторката прави своите изводи и заключения. И тук трябва да се отбележи, че зад тези описания и обобщения стои огромен брой оригинални възрожденски източници (над 120). В тях се включват статии и трудове с диалектоложка насоченост; сборници с фолклорни материали; предговори на книги, фолклорни сбирки и др. Разгледани са и диалектоложките издирвания на близо 100 български книжовници, както и изследванията на множество европейски учени слависти от първата половина на XIX век, насочени към българските диалекти и към говоримия език от онова време. Това напълно затвърждава убеждението, че обективността на изследването е безспорно.

В заключението са направени важни изводи за постиженията на възрожденските ни книжовници на основата на факти, че през втората четвърт на XIX в. се наблюдава задълбочен интерес към българския език, проправя си път диалектоложката проблематика и неслучайно това води до създаване на първите граматики, а самото описание на диалектите помага да се отличат общите езикови черти от различията между тях. Благодарение на натрупаните във времето материали започва да се оформя българската диалектна карта. Посочват се и заслугите на възрожденските книжовници (Христодул Сичан-Николов, Партений Зографски, Константин Петкович и др.), на руския учен Виктор Григорович, които още през 30-те и 40-те години на XIX век обосновават подялбата на българската езикова територия, извеждайки редица фонетични, морфологични и лексикални черти, които показват основното диалектно деление между българския *изток* и *запад*. Установява се и разделителната граница между източните и западните говори според наследниците на старобългарските гласни **ѣ**, **ѫ**, **ъ**, наличието на редукция или ясното изговаряне на неударените широки гласни, частицата за образуване на бъдеще време и др.

М. Мицкова прави задълбочен и обективен прочит на процеси, протичащи близо половин век. Анализирайки публикациите на възрожденските книжовници, тя оценява високо приносите им в развитието на диалектоложката наука, представяйки цялото богатство и пъстротата на българските говори. И един от най-големите техни приноси, както изтъква авторката, облягайки се на цитат на руския българист Григорий Венедиктов, е, че те ясно подчертават неделимостта и целокупността на българския език. Техните проучвания са особено ценни и поради това, че очертават докъде се простират границите на

българския език по онова време – далеч отвъд днешните ни държавни граници.

Целите на изследването и поставените задачи са ясно очертани и точно формулирани, като вниманието на авторката е фокусирано върху най-значимите диалектоложки въпроси, които възрожденските книжовници се опитват да разрешат. Обективният анализ показва отличното познаване на разглежданата проблематика в българската и чуждестранната езиковедска литература, както и на общотеоретичните въпроси, свързани с темата. Успехът на труда на М. Мицкова е предопределен от ясно очертаната рамка и структура на текста, последователността и логичността при подредбата на отделните глави, добре обмислената теоретична рамка и широката информираност по отношение на източниците. В тази насока може да се отбележи добрата ориентация на авторката при избора на подходяща методология, задълбоченият прочит на източниците, подходящата интерпретация на различни проблеми и извеждането на собствени тези на основата на богат емпиричен материал. В труда е показан модерен подход към обекта на изследване – българските диалекти през епохата на Възраждането, който включва съчетаване на подходящи изследователски методи (дескриптивен, аналитичен, историческо-типологичен). Тяхното комплексно прилагане води до оптимални резултати при описанието и анализите и до обективни изводи. Текстът респектира със своята пълнота и изчерпателност по отношение на разглежданата проблематика, което се дължи на добрата теоретична подготовка на авторката и анализаторските ѝ умения. Резултатите от изследването могат да послужат в бъдещи проучвания от областта на историята на диалектоложката наука.

Диана Иванова / Diana Ivanova

✉ *Проф. д.ф.н. Диана Иванова*
Катедра „Български език“, Филологически факултет
Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“
ул. „Цар Асен“, 24, 4000 Пловдив, България
dpivanova@abv.bg

✉ *Prof. Diana Ivanova, DSc*
Department of Bulgarian Language Plovdiv University Paisii Hiledarski
24, Tsar Asen Str., 4000 Plovdiv, Bulgaria
dpivanova@abv.bg